ՄԻՆՍԿԻ ԽՄԲԻ ՁԵՎԱՉԱՓՈՒՄ ՂԱՐԱԲԱՂՅԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԻ ՈՒ ՏԱՐԲԵՐԱԿՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ*

Հայկ Ղուլյան

Բանալի բառեր՝ *անվտանգություն, զինված ուժեր, հակամարտություն, կողմ, բանակցություններ, ինքնորոշում, տարածքային ամբողջականություն, խաղաղություն, միջնորդություն:*

Հայ ժողովրդի անվտանգության համար կենսական նշանակություն ունեցող Ղարաբաղյան հիմնահարցն աչքի է ընկնում հակամարտությանը ներգրավված սուբյեկտների բազմազանությամբ, կարգավորման դինամիկայի վրա ազդող ներքին և արտաքին գործոնների բարդ համակցությամբ, տարածաշրջանում անընդհատ և արագ փոփոխվող աշխարհաքաղաքական վերադասավորումներով, որոնք, իրենց հերթին, որոշակիորեն ազդում են հակամարտության վրա՝ կարգավորման տեսանկյունից այն դարձնելով ավելի բարդ ու տևական:

Միջազգային հանրության անունից Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորմամբ փաստացի լիազորված էր զբաղվել ԵԱՀԽ-ն, որը մինչ այդ նման գործունեությամբ չէր զբաղվել և այդ ժամանակ կարող էր օգտագործել Ղարաբաղյան հակամարտությունը՝ նմանատիպ հիմնախնդիրների լուծման բնագավառում իր հեղինակությունը ապացուցելու նպատակով: ԵԱՀԽ-ի գործունեությունը Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման հարցում ընդունված է կապել Մինսկի խմբի գործունեության հետ, որը տարբեր գնահատականների է արժանացել: Մինսկի խումբը ստեղծվեց այնպիսի պայմաններում, երբ Իրանի նախաձեռնած միջնորդական առաքելությունն արդեն որոշակի առաջընթաց էր արձանագրել:

Որպես Արցախի Հանրապետության բնակչության անվտանգության երաշխավորի՝ Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության մեջ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության խաղաղ և արդար կարգավորման խնդիրն ունի առանցքային նշանակություն: Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորմանն աջակցելու առաքելությունը կողմերի համաձայնությամբ վստահվել է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբին՝ Ռուսաստանի, ԱՄՆ և Ֆրանսիայի համանախագահությամբ: Հայաստանի Հանրապետությունը կարևորում է խնդրի կարգավորման շուրջ ծավալվող քննարկումների մասնակիցների փորձագիտական բարձր մակարդակը: Հայաստանի Հանրապետությունը նպատակահարմար չի համարում խնդրի կարգավորման վերաբերյալ այլ կառույցների կողմից հայտարարությունների քննարկումն ու ընդունումը, ինչպես նաև միջազգային տարբեր կազմակերպությունների ներգրավումը կարգավորման գործընթացներին: Հայաստանի Հանրապետությունը հետամուտ է հակամարտության կարգավորմանը միայն խաղաղ և փոխզիջումային ճանապարհով: Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հռչակման իրավական հիմքերն անխոցելի են: Մշտապես ելնելով այն սկզբունքից, որ ցանկացած վերջնական համաձայնություն կամ վերջնական փաս-

* Հոդվածն ընդունվել է 30.01.2017:
Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ԵՊՀ քաղաքական ինստիտուտների և գործընթացների ամբիոնը:

տաթուղթ պետք է ստանա նաև ղարաբաղյան կողմի հավանությունը՝ Հայաստանն ընդունելի է համարում կարգավորման միայն այն տարբերակները, որոնք ուղղված կլինեն Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության փաստացի գոյության անշրջելի իրողությունն ամրագրելուն [1]:

Չնայած ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի շրջանակներում հակամարտության կարգավորման միջազգայնորեն ընդունված ձևաչափով տարվող բանակցություններին և դրանք Մինսկի գործընթացի շրջանակներում ընթանալու պայմանավորվածություններին՝ Ադրբեջանը, խեղաթյուրելով հակամարտության էությունն ու հետևանքների բուն պատճառները, նաև փորձեր է ձեռնարկում հակամարտության կարգավորման մեջ ներքաշելու այլ միջազգային կազմակերպությունների ու բանակցային գործընթացը խոչընդոտող և քարոզչական նպատակներ հետապնդող զուգահեռ գործընթացներ է նախաձեռնում մասնավորապես ՄԱԿ Գլխավոր Ասամբլեայում ու Եվրոպայի խորհրդում:

Ադրբեջանի վարած ռազմատենչ ագրեսիվ քարոզչությունը ևս կասկածի տակ է դնում փոխզիջումային կարգավորման հասնելու Ադրբեջանի ցանկությունը, հայտարարությունները, ստանձնած հանձնառություններն ու դրանց լրջությունը: Անտեսելով զինադադարի մասին եռակողմ համաձայնությունը՝ Ադրբեջանը մինչ օրս չի դադարում գնդակոծել ոչ միայն Արցախի, այլև Հայաստանի Հանրապետության սահմանները: Եվ պատահական չէ, որ Ադրբեջանի իշխանությունները բացահայտ մերժում են միջնորդների՝ դիպուկահարներին շփման գծից հեռացնելու և միջադեպերի հետաքննման մեխանիզմներ ստեղծելու առաջարկները, նույնիսկ հրաժարվում են 2012 թվականին Սոչիում իրենց իսկ կողմից ստորագրված հայտարարությամբ ստանձնած վստահության ամրապնդման միջոցառումներն իրագործելուց [2]: Ադրբեջանը նավթային եկամուտներից ստացված գումարները շարունակում է ուղղել ռազմական բյուջեի ավելացմանը և մեծ քանակությամբ հարձակողական սպառազինությունների ձեռքբերմանը՝ կոպտորեն ոտնահարելով անվտանգության ու ռազմաքաղաքական ոլորտի մի շարք համաձայնագրեր և պարտավորություններ:

ՄԽ-ի ստեղծմամբ ու գործունեությամբ աշխարհի առաջատար դերակատարություն ունեցող երկրները, իրենց տարակարծություններով հանդերձ, կարողացան հաստատվել բնական պաշարներով հարուստ Արևմուտքի և Արևելքի խաչմերուկներում գտնվող կասպիական տարածաշրջանում: Չնայած 1992 թվականի հունվարի 30-ին Հայաստանը և Ադրբեջանը դարձան ԵԱՀԽ-ի անդամներ և ԵԱՀԽ գործող նախագահին խնդրեցին պատվիրակություն ուղարկել տարածաշրջան՝ ԼՂՀ հիմնախնդրի լուծման ուղիներն ուսումնասիրելու նպատակով, սակայն միջազգային հանրության ներգրավմանը Ադրբեջանը հենց սկզբից բացասաբար արձագանքեց, քանզի Ղարաբաղյան խնդիրը համարում էր Ադրբեջանի ներքին գործը՝ պնդելով, թե Ադրբեջանն ինքը պետք է լուծի այդ հարցը:

Այլ էր Հայաստանի դիրքորոշումը, որը հիմնախնդրի միջազգայնացումը դիտում էր որպես դրա լուծման պարտադիր նախապայման՝ շեշտը դնելով մարդու իրավունքների պաշտպանության և ազգերի ազատ ինքնորոշման սկզբունքների վրա: Ղարաբաղյան կողմը հիմնախնդրի միջազգայնացումը դիտում էր միջոց՝ միջազգային հանրության ուշադրությունը ԼՂ-ում տիրող ողբերգական իրադարձություններին սևեռելու համար: ԼՂՀ իշխանությունները հարցի միջազգայնացմամբ փորձում էին հասնել ապաշրջափակման, արտաքին աշխարհի հետ կապի հաստատման և վերջնարդյունքում՝ անկախության հաստատման՝ հիմնվելով ՄԱԿ-ի կանոնադրությամբ ու ԵԱՀԽ-ի Հելսինկյան եզրափակիչ ակտով նախատեսված ազգերի ազատ ինքնորոշման սկզբունքի վրա:

Ղարաբաղյան հակամարտության մեջ ներգրավված կողմերի դիրքորոշումների իրարամերժության պայմաններում՝ ԵԱՀԽ-ն, առանց հապաղելու, օգտագործեց առաջին իսկ հնարավորությունը և հանձն առավ հիմնախնդրի լուծման նախաձեռնությունը: 1992 թվականի փետրվարի 12-18-ը ԵԱՀԽ գործող նախագահի հանձնարարությամբ կազմակերպության պատվիրակությունն այցելեց Հայաստան, Ադրբեջան, Լեռնային Ղարաբաղ, որից հետո զեկույց ներկայացրեց տարածաշրջանում ստեղծված իրավիճակի մասին [3]:

Այդ ժամանակաշրջանում Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման տարբերակներ էին առաջարկել ոչ միայն միջազգային միջնորդները, այլև գիտական շրջանակների ներկայացուցիչները: Օրինակ՝ առաջարկված տարբերակներից մեկի հեղինակն է ԱՄՆ-ի պետդեպարտամենտի նախկին աշխատակից Փոլ Գոբլը, համաձայն որի՝ Ղարաբաղը մնում էր Ադրբեջանի կազմում, իսկ Հայաստանը դեպի Ղարաբաղ ելք էր ստանում Լաչինի միջանցքով: Բայց դրա փոխարեն Ադրբեջանին էր անցնում Մեղրիի միջանցքը, և Ադրբեջանը ելք էր ստանում դեպի Նախիջևան: Այդ և նման առաջարկները չի կարելի լուրջ ընդունել, քանի որ դրանք միանշանակ անընդունելի են Հայաստանի և Լեռնային Ղարաբաղի համար:

ԵԱՀԿ ղեկավարությունը և տարբեր մարմիններ իրենց մշտական ուշադրության կենտրոնում են պահել Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիրը: Դեռևս 1992 թվականի մարտին ԵԱՀԽ-ի Հելսինկիում տեղի ունեցած Նախարարների խորհրդի նիստում ԼՂ - հակամարտության կարգավորման վերաբերյալ ընդունվեց որոշում՝ հրավիրել կոնֆերանս Մինսկում: Կոնֆերանսի նախագահ նշանակվեց Իտալիայի ներկայացուցիչ Մարիո Ռաֆայելին: Խաղաղության այդ համաժողովը, որը պետք է գումարվեր Մինսկում և հրավիրեին ԼՂ ընտրված ու այլ ներկայացուցիչներ, կոչված էր լուծումներ գտնելու հակամարտությանը: Հետագայում միջազգային հանրությունն այս կոնֆերանսի կազմակերպման տեղի անունով գործընթացն ու ընդգրկված պետություններին կոչեց Մինսկի խումբ:

Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման առաջին սկզբունքը Հայաստանի և Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության ապահովումն էր, երկրորդ սկզբունքը՝ համաձայնագրով ամրագրված Լեռնային Ղարաբաղի այնպիսի կարգավիճակ էր, որը հիմնված կլիներ Ադրբեջանի Հանրապետության կազմում ԼՂ-ին ամենաբարձր աստիճանի ինքնավարություն ապահովող ինքնորոշման վրա: ԵԱՀԿ Գործող նախագահի հայտարության հետ մեկտեղ լիսաբոնյան հանդիպման փաստաթղթերում ներառվեց Հայաստանի պատվիրակության հայտարարությունը, որտեղ մտահոգություն կար այն առումով, որ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի նախագահի հայտարարությունը չի արտացոլում Մինսկի խմբի մանդատի ոգին, ինչը ենթադրում է բանակցություններ՝ քաղաքական համաձայնության հասնելու նպատակով:

Կարգավիճակի հիմնախնդիրը քննարկման առարկա է եղել ուղիղ բանակցությունների ընթացքում, որոնք դեռ չեն ավարտվել: Նշվում է, որ գործող նախագահի հայտարարությունը կանխորոշում է ԼՂ կարգավիճակը, ինչը հակասության մեջ է մտնում ԵԱՀԿ Նախարարների խորհրդի 1992 թվականի որոշման հետ, որը այդ հարցը վերապահել էր ԵԱՀԿ Մինսկի կոնֆերանսին: Հայկական կողմը համոզմունք է հայտնում, որ հիմնախնդրի լուծումը կարող է գտնվել միջազգային իրավունքի և ԵԱՀԿ հելսինկյան Եզրափակիչ ակտում ամրագրված սկզբունքների հիման վրա ու, նախևառաջ, ազգերի ինքնորոշման սկզբունքի: ԵԱՀԿ լիսաբոնյան գագաթաժողովում հակամարտության կարգավորման այդ բանաձևն իր հիմքում ուներ նաև հիմնախնդրի բնույթի մասին անբացահայտ կանխադրույթներ, քանի որ ԵԱՀԿ-ն, առանց խնդրի պատմաքաղաքական

և իրավական հիմքերին մանրամասն ծանոթանալու, Լեռնային Ղարաբաղը դիտում էր Ադրբեջանին պատկանող տարածք, ինչը միանշանակ անընդունելի մոտեցում էր [4]:

Մեջբերման ձևով հարկ է նաև փաստել, որ Ադրբեջանի և Վրաստանի ներկայիս Սահմանադրությունները չեն ներառում էթնիկական փոքրամասնությունների ինքնորոշման օրենսդրական նորմեր: Իրենց սահմանադրական օրենքներով այդ պետությունները միանման են և նախկին խորհրդային ինքնավար հանրապետությունների՝ Աբխազիայի, Հարավային Օսեթիայի (Վրաստանի Սահմանադրության 1-ին գլխի 2-րդ - հոդվածը [5]) և Լեռնային Ղարաբաղի (Ադրբեջանական Հանրապետության Սահմանադրության «Պետության հիմք» վերտառությամբ 2-րդ գլխի 7-րդ և 11-րդ հոդվածները [6]) բնակչությանը գործնականում թույլ չեն տալիս բնակչության շրջանում հայտ ներկայացնելու՝ իր ներկայիս բնակության վայրերում ինքնորոշման հանրաքվեներ անցկացնելու վերաբերյալ: Հայաստանի դիրքորոշումները ամենապարզ կերպով կարելի է ներկայացնել, որ հակամարտության կարգավորումը պետք է հիմնված լինի հետևյալ սկզբունքների վրա. Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման հիմք պետք է հանդիսանա Ղարաբաղի ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի իրականացման ճանաչումը, ԼՂ-ն Հայաստանի հետ պետք է ունենա հայկական կողմի իրավազորության տակ գտնվող անխափան ցամաքային կապ, ինչպես նաև Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անվտանգությունը պետք է միջազգայնորեն երաշխավորված լինի: Այս սկզբունքների ընդունումն ու պայմանագրային ամրագրումը հնարավորություն կընձեռնեն հասնելու հիմնախնդրի համալիր կարգավորմանը:

Կարևոր պատմական նշանակություն ուներ 1994թ. դեկտեմբերի 5-6-ը կայացած ԵԱՀԽ Բուդապեշտի գագաթաժողովը, որի ժամանակ ԵԱՀԽ-ն վերջնականապես կազմափոխվեց ԵԱՀԿ-ի, և որտեղ առաջին անգամ սկսեց քննարկվել ԵԱՀԿ սեփական խաղաղարար ուժերի ստեղծման հարցը՝ Եվրոպայում և հետխորհրդային տարածքում հակամարտությունների գոտիներում խաղաղարար գործառույթներ իրականացնելու համար [7]: Գագաթաժողովի եզրափակիչ փաստաթղթի երկրորդ՝ «տարածաշրջանային խնդիրներ» բաժնում անդրադարձ կար Ղարաբաղյան հակամարտությանը, որի կետերից մեկով նախատեսվում էր հակամարտության գոտում ԵԱՀԽ բազմազգ ուժեր ծավալել: Վիեննայում պետք է ստեղծվեր Բարձր մակարդակի ծրագրավորման խումբ, որի վրա էին դրվելու խաղաղապահ ուժերի կազմավորման և ղեկավարման պարտականությունները [8]: Նախատեսվում էր ստեղծել ԵԱՀԽ հավաքական միջազգային ուժեր, որոնք ՄԱԿ-ի ԱԽ համապատասխան բանաձևի ընդունումից և հակամարտող կողմերի համաձայնությունից հետո պետք է տեղակայվեին հակամարտության գոտում: Օրակարգից հանվեց ԱՊՀ խաղաղապահ ուժեր տեղակայելու ռուսական առաջարկը:

Փաստացի, Արցախյան հիմնախնդրի լուծումը երկակի տպավորություն էր թողնում: Մի կողմից՝ լուծման առաջարկվող նախագծում կոշտ ձևով հաստատվում էր Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը, սակայն Հայաստանը կիրառեց իր վետոյի իրավունքը՝ թույլ չտալով Բուդապեշտի գագաթաժողովի Ամփոփիչ փաստաթղթի տեքստի մեջ ներառել այս բացահայտ հակահայկական կետը, քանի որ ԵԱՀԿ-ի ղեկավարությունը նման ձևակերպմամբ փորձում էր Արցախը տարածքային առումով ամրագրել Ադրբեջանին: Մյուս կողմից՝ դա անուղղակիորեն հաստատեց այն, որ Արցախյան հիմնախնդրի կարգավորման առանցքային հարցը, ընդհանուր առմամբ, ԼՂՀ-ի պետական-քաղաքական վերջնական կարգավիճակի հարցն է: Մեկ այլ կողմից ԵԱՀԿ-ի Բուդապեշտի գագաթաժողովի Ամփոփիչ փաստաթղթում Արևմուտքը և Ռուսաստանը փաստորեն ընդունեցին, որ որպես հակամարտության երրորդ, առանձին

կողմ հանդես է գալիս հենց ԼՂՀ-ն: Այսինքն՝ Ստեփանակերտին պաշտոնապես ամրագրվեց հակամարտության մեջ հայտնի ռազմաիրավական կարգավիճակը, ինչը հանրապետությանը և նրա ղեկավարությանը, ինչպես նաև Հայաստանին հնարավորություն տվեց Ադրբեջանի հետ իրավահավասարության սպասումներ ունենալու համենայն դեպս կարգավորման ռազմատեխնիկական և ռազմաքաղաքական հարցերի շուրջ և որոնք հետագայում ամբողջովին արդարացան՝ ԱՊՀ անդամ երկրների Միջխորհրդարանական Ասամբլեայի շրջանակներում (1994թ. մայիս) Բիշքեկի խաղաղության արձանագրությունը կազմելու և ստորագրելու ժամանակ:

Բուդապեշտի գագաթաժողովի արդյունքնում մասնակիցները եկան այն եզրակացության, որ Ռուսաստանը հատուկ դերակատարություն ունի Արցախ-ադրբեջանական հակամարտության կարգավորման հարցում, ուստի Մինսկի գործընթացում նպատակահարմար է համանախագահների ինստիտուտ ստեղծել, որոնցից մեկը, ինչպես և նախկինում, կներկայացնի ԵԱՀԿ-ն (մշտական ռոտացիայի սկզբունքի հիման վրա), մյուսը՝ ՌԴ-ն, ընդ որում մշտական հիմունքներով, եթե նրա փոփոխությունը չցանկանա Մոսկվան: Այսպես՝ Բուդապեշտից անմիջապես հետո ռուսական համանախագահներ նշանակվեցին ԵԱՀԿ ՄԿ-ում՝ Վ.Լոզինսկին, իսկ ԵԱՀԿ ՄԽ-ում՝ Վ. Կազիմիրովը: Ըստ էության, հենց սա էլ հանդիսացավ ԵԱՀԿ-ի շրջանակներում Արցախյան հիմնախնդրի կարգավորման խաղաղարար գործընթացի գլխավոր արդյունքը 1992-1994թթ. ընթացքում:

1995թ. հունվարին ձևավորվեց Մինսկի խմբի համանախագահությունը, որով մեղմվեցին հակասությունները Ռուսաստանի և Արևմուտքի միջև: Պրահայում նույն թվականի մարտի 30-31-ը ԵԱՀԿ ավագ պաշտոնատար անձանց հանդիպմանը վերահաստատվեց, որ Լեռնային Ղարաբաղը հակամարտության կողմ է, բանակցությունների բոլոր փուլերի, ներառյալ Մինսկի խորհրդաժողովի մասնակիցը: Սակայն, Ադրբեջանը չէր ընդունում այդ ձևաչափը և պնդում էր, որ կարգավորման բանակցություններում պետք է ներկայացված լինեն երկու՝ Հայաստան և Ադրբեջան, կամ չորս կողմեր՝ Հայաստան, Ադրբեջան, ԼՂ հայկական համայնք, ԼՂ ադրբեջանական համայնք:

Նկատենք, որ համաշխարհային այս երեք բևեռների ներկայացվածությունը Մինսկի խմբում ունեցել է նաև իր բացասական ազդեցությունը ղարաբաղյան հարցի կարգավորման գործընթացի վրա, քանի որ շատ դեպքերում նրանց դիրքորոշումների չհամընկնելու և անհամապատասխանության հետևանքով գործընթացում որևէ առաջընթաց չի նկատվել:

1997թ. հուլիսին ԵԱՀԿ ՄԽ համանախագահների կողմից առաջարկվեց ԼՂ հարցի կարգավորման փաթեթային տարբերակը, որն Ադրբեջանը մերժեց: Բաքուն պնդում էր հակամարտության փուլային լուծման տարբերակը, որով նախատեսվում էր սկզբից ետ քաշել ԼՂՀ պաշտպանական բանակի ուժերը բուֆերային գոտուց և հետո միայն համաձայնություն տալ հանրաքվեի անցկացմանը ԼՂ կարգավիճակի վերաբերյալ [9]: Նույն թվականի դեկտեմբերի 2-ին համանախագահներն առաջարկեցին ԼՂ կարգավորման փուլային տարբերակը, որը, սակայն, մերժեց ԼՂ-ն: Մերժումը պայմանավորված էր նրանով, որ փուլային տարբերակը չէր պատասխանում գլխավոր հարցին՝ ինչպիսին պետք է լինի ԼՂ վերջնական քաղաքական կարգավիճակը: 1995-1997թթ. ժամանակահատվածում պարզ դարձավ, որ ԵԱՀԿ ՄԽ-ի գործունեության պրակտիկայում գոյություն ունի ընդհանուր առմամբ իրար նման, սակայն գաղափարապես միմյանցից տարբերվող կարգավորման երկու տարբերակ՝ «փուլային» և «փաթեթային»: Ռուսաստանյան ղեկավարության դիրքորոշումը հիմնվում էր կարգավորման «փաթեթային» տարբերակի վրա, ուստի, ընդհանուր առմամբ, պետք է ընդունել, որ ռուսա-

կան կողմը 1995-1996թթ. էլ չի շեղվել այս դիրքորոշումից, իսկ Արևմուտքի երկրները ԱՄՆ-ի գլխավորությամբ պնդում էին կարգավորման «փուլային»ե տարբերակը: Նկատի առնելով այն, որ դեռևս ԵԱՀԿ Բուդապեշտի գագաթաժողովում ընդունվեց, որ կարգավորման հիմնական հարցը հենց ԼՂՀ կարգավիճակի խնդիրն է, ապա պետք է ընդունել նաև, որ Մոսկվայի դիրքորոշումն այն է, որ հակամարտության կողմերը պետք է համաձայնության գան հատկապես հենց այս հարցի շուրջ: Դրանից հետո միայն ԵԱՀԿ ՄԽ-ի համանախագահները կամրագրեն ձեռք բերված համաձայնությունները և հանդես կգան որպես դրանց իրականացման երաշխավորներ, այդ թվում նաև հակամարտող զորքերի փոխադարձ հեռացման, իրենց մշտական բնակության վայրերը ժամանակավոր տեղափոխված անձանց ու փախստականների հավանական վերադարձի և այլ հարցերի շուրջ:

«Փուլային» տարբերակը նախ ենթադրում էր կարգավորման երկրորդական, «տեխնիկական» միջոցառումների իրականացում՝ զորքերի հեռացում, նրանց միջև խաղաղարար միջազգային ուժերի տեղակայում, հակամարտության գոտու ապառազմականացում, ժամանակավոր տեղափոխվածների ու փախստականների վերադարձ և այլն: Ընդ որում, երբ խոսք էր գնում ժամանակավոր տեղափոխվածների ու փախստականների մասին, ապա ԵԱՀԿ ՄԽ-ի առաջարկություններում ինչ-որ պատճառով տեղ էին գտնում միայն ադրբեջանական կողմի պահանջները:

Կարևորվում է նաև մասնագետների կողմից Ղարաբաղյան հակամարտության համեմատականների անցկացումը Կոսովոյի հակամարտության հետ: Այդ համեմատականների ուսումնասիրությունը նաև կարող է հետաքրքրական լինել այն փորձագետների և քաղաքական գործիչների համար, որոնք փորձում են նմանություններ գտնել Հարավային Կոսովոյում հակամարտային իրավիճակների և Կոսովոյում ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի որոշումների լույսի ներքո ՄԱԿ-ի և ԵԱՀԿ-ի կողմից Կոսովոյում ՄԱԿ-ի ժամանակավոր առաքելության ու ԵԱՀԿ-ի առաքելության միջոցով գործարկված ինքնորոշումային գործընթացների միջև [10]: Ելնելով այն մոտեցումից, որ համաշխարհային արժեհամակարգում <<ազգերի ինքնորոշման իրավունքը>> իր բարձրագույն տեղն ունի, վերոնշյալ օրինակով կարելի է և միջազգային հանրությունը պետք է նախաձեռնի Ղարաբաղյան և նմանօրինակ մյուս հակամարտությունների արդարացի կարգավորման կառուցակարգերի առաջարկում կողմերին ու իրագործումը:

Այստեղ հարկ է ընդգծել, որ հիմնախնդրի կարգավորման ռազմաքաղաքական գիտավերլուծական հենքի ստեղծմանն ուղղված հայ քաղաքագետների ջանքերը հիմնականում հանգում են այն հետևության, որ Կոսովոյում և նմանատիպ մյուս հակամարտություններում ՄԱԿ-ի և ԵԱՀԿ ժամանակավոր առաքելությունների դասերի ու փորձի օգտագործմամբ կարելի է լուծել նաև Աբխազիայի, Հարավային Օսեթիայի և Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունները՝ իհարկե, որպես խնդրի հարթման ճանապարհ ընտրելով ինքնորոշման իրավունքի արձանագրումը այդ ժողովուրդների շրջանում անցկացվող հանրաքվեների միջոցով [11]:

Ըստ էության, Ադրբեջանը տապալում է նաև կողմերի միջև վստահության ամրապնդմանն ուղղված տնտեսական, քաղաքական, ռազմական ու մարդասիրական բնույթի բոլոր նախաձեռնությունները: Մասնավորապես, Ադրբեջանը մերժում է տարածաշրջանային համագործակցություն ծավալելու հայկական կողմի և շփման գծից դիպուկահարների հետքաշման Մինսկի խմբի համանախագահների կատարած առաջարկությունները: Եվ իհարկե, որպես եզրահանգում ընդգծվում է, որ Ղարաբաղյան հակամարտության մասին խոսելիս հարկավոր է հակամարտությունը դիտարկել տարածաշրջանային և միջազգային զարգացումների շրջանակներում: Անհրաժեշտ է նշել

նաև, որ, ընդհանուր առմամբ, Արևմուտքը ձգտում է Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում ձևավորելու այնպիսի հաստատություններ և ներդնել այնպիսի համակարգ, որը կնպաստի տվյալ տարածաշրջանում ինտեգրացիոն գործընթացների հաստատուն զարգացմանը: Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունն այսօր տարածաշրջանի ամենակարևոր նման գործոններից մեկն է, որը կարող է ապակայունացնել ողջ տարածաշրջանը, չնայած հակամարտության հարցում status-quo-ի ցանկացած փոփոխություն կարող է դրականորեն ազդել հայ-թուրքական հարաբերությունների վրա, որն էլ իր հերթին լավ հնարավորություններ կստեղծի Հարավային Կովկասում ինտեգրացիոն ծրագրերի համար:

Որպես ամփոփում հարկ է ընդգծել, որ Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման հեռանկարներն առավել ցայտուն կարելի է բացահայտել վերլուծության երկու չափանիշների՝ բանակցային գործընթացի հիմնական բաղադրատարրերի և կարգավորման ձևաչափի չափանիշների կիրառման օգնությամբ: Բնականաբար, բանակցային գործընթացի բաղադրատարրերը կարող են շատ բազմազան լինել՝ ընդգրկելով ինչպես բանակցային հիմնական կողմերի մոտեցումների ճշգրտման, այնպես էլ բանակցությունների նախապատրաստման, կազմակերպման և անմիջական վարման հիմնահարցերը:

Ինչ վերաբերում է կարգավիճակի հիմնահարցին, ապա Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման առանցքային հիմնահարցերից մեկն է մնում ԼՂ կարգավիճակի որոշման հարցը: Ըստ առաջին միջնորդական նախաձեռնությունների՝ մասնավորապես ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի մանդատի շրջանակներում ենթադրվում էր ԼՂ կարգավիճակի հարցը քննարկել Մինսկում հրավիրվելիք Ղարաբաղյան կարգավորման խաղաղ բանակցությունների ժամանակ: Այնպես որ, իրական բանակցություններից առաջ ի վերուստ Լեռնային Ղարաբաղի ապագա կարգավիճակը կանխորոշելու յուրաքանչյուր փորձ հակասում է ԵԱՀԿ նախնական մանդատի տառին և ոգուն: Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում բանակցային բաղադրատարրերից մեկի՝ ԼՂ կարգավիճակի առաջնայնության հարցն ունեցել է որոշակի վայրիվերումներ՝ մերթընդմերթ հանդիսանալով կարգավորման առանցքային հիմնահարցը՝ միաժամանակ նաև որոշ դեպքերում իր կարևորության տեղը զիջելով կարգավորման այլ բաղադրատարրերին:

ՇԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. ՀՀ Նախագահի հրամանագիրը <<Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին>>, ՀՀ ՊՏ 2007.02.15/11, 07.02.2007, 3-րդ գլուխը
2. ՀՀ Նախագահ Սերժ Սարգսյանի խոսքը ՀՀ պաշտպանության նախարարությունում տեղի ունեցած ընդլայնված նիստում, 15.01.2013թ., http://www.president.am/hy/statements-and-messages/item/2013/01/15/President-Serzh-Sargsyan-speech-session-Ministry-of-Defense/
3. Բալայան Տ., Ղարաբաղյան հիմնահարցը և միջազգային դիվանագիտությունը 1991-1994 թվականներին, Եր., 2004, էջ 54:
4. Մանասյան Ա., Ղևոնդյան Ա., Լեռնային Ղարաբաղ. ինչպես է դա եղել, Եր., 2010թ., էջ 155-156:
5. The Constitution of Georgia, http://members.tripod.com/ggdavid/georgia/const8.htm
6. The Constitution of Georgia Azerbaijan Republic, http://confinder.richmond.edu/admin/docs/local_azerbaijan.pdf

7. Շաքարյանց Ս., Ղարաբաղա-ադրբեջանական հակամարտության կարգավորման բանակցային գործընթացը ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի շրջանակներում, Եր., 2009, էջ 211:
8. Հակոբյան Թ., Արցախյան օրագիր, Երևան-Ստեփանակերտ, 2011, էջ 261:
9. Խաչատրյան Ա., Ղարաբաղյան հակամարտությունը. ԵԱՀԿ Մինսկի Խումբ, Եր., 2011, էջ 54:
10. Հարավային Կովկասում էթնիկական հակամարտությունները. տարածայնություններ և տարածաշրջանային հակասությունների բանալին // Քոթանջյան Հ.Ս., Հակամարտության էթնոքաղաքագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքականության և ազգային անվտանգության հիմունքները, Եր., ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան ԱՈՀԻ, 2010, էջ 663:
11. Հարավային Կովկասի պետությունների ինտեգրումը եվրատլանտյան հանրությանը. մոտեցումների առկա հակասությունների հաղթահարում // Քոթանջյան Հ.Ս., Հակամարտության էթնոքաղաքագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքականության և ազգային անվտանգության հիմունքները, Եր., ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան ԱՈՀԻ, 2010, էջ 681, Եր., ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան ԱՈՀԻ, 2010, էջ 681:

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Մինսկի խմբի ձևաչափում Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման որոշ մոտեցումների ու տարբերակների գնահատում

Հայկ Ղուլյան

Վերջին շրջանում ԼՂ հակամարտության բանակցային գործընթացը շարունակում է մնալ ակտիվ մակարդակի վրա, ինչը, սակայն, չի հանգեցնում հակամարտության խաղաղ կարգավորման հարցում էական առաջընթացի: Հայկական կողմը շարունակում է միջնորդական գործունեության նախապատվությունը տալ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբին: Ադրբեջանական կողմի մերժողական դիրքորոշման պատճառով միջնորդական բոլոր նախաձեռնությունները չեն հանգեցնում լուրջ գործնական քայլերի արձանագրման: Եվրոպական արժեհամակարգում «ազատությունն» իր բարձրագույն տեղն ունի, ինչը կարող է հանդիսանալ ԼՂ հակամարտության կարգավորման բանալին:

РЕЗЮМЕ

Оценка некоторых подходов и вариантов регулирования Карабахского конфликта в формате Минской группы

Гайк Гулян

***Ключевые слова**: безопасность, вооруженные силы, конфликт, сторона, переговоры, самоопределение, территориальная целостность, мир, посредничество.*

В последнее время переговорный процесс Нагорно-карабахского конфликта продолжает оставаться на активным уровнем, которая, однако, не приводит к существенному прогрессу в мирном регулировании конфликта. Армянская сторона продолжает уделять приоритетное внимание посреднической деятельности Минской группы ОБСЕ. Из-за негативного отношения азербайджанской стороны все посреднические инициативы не приводят к зафиксированию практических результатов. В европейской ценностной системе “свобода” имеет особенное место, которая послужит основным ключом к регулированию Нагорно-карабахского конфликта.

SUMMARY

Some Approaches and variants of the Karabakh Conflict Settlement within the framework of the OSCE Minsk group

Hayk Ghulyan

Keywords: *security, military forces, conflict, side, negotiations, self-determination, territorial integrity, peace, intermediary mission.*

The process of the Nagorno-Karabakh conflict regulation has remained in the active level, which, however, does not lead to substantial progress in the peace process. The Armenian part keeps giving priority to the intermediary activity of the OSCE Minsk group. Because of the negative position of the Azerbaijan all intermediary initiatives don't lead to serious practical results. The freedom has the main place in the European value system, which can be the key for the regulation of the Nagorno-Karabakh conflict.